

Şahsî Ahlâk¹

JACQUES CHEVALIER
ÇEV. MURTAZA KORLAELÇİ
PROF. DR., ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Bir şahsî ahlâk var mıdır?

Bugün bazı entelektüel ortamlarda, özellikle de sosyologlar nezdinde çok tutulan bir teoriye göre şahsî bir ahlâk yoktur. Durkheim (1858-1917)'e göre kendimize karşı görevler, tamamıyla şahsî görevler sadece bir lükstür: Onlar ahlâka değil estetiğe bağlıdır; sadece sahibine (auteur) zarar verecek olan fiil, toplumsal hiçbir müeyyideye (sanction) bağlı olmayan fiil, ahlâkî olarak kötü olamayacaktır. Sosyal uygunculuk kaidedir. “İyi” veya “kötü” her istisna, kahramanlık gibi cinayet de anormal bir olgudur.

Bu teoriyi düşünmek nedir? Eğer, bütün fiillerimiz sosyal bir yankıya sahip oldukları için *tamamıyla bireysel olan ödevlerin yok olması doğrulanırsa* bunun aksini söyleyemeyeceğiz: Olay (chose), namusluluk gibi en ciddi şahsî ödevler için bile apaçıktır. Fakat şahsî ahlâkın olmadığı söylenebilir mi? Ödevlerin sosyal bir temel ve seviyeye sahip olarak ancak mecburi oldukları söylenebilir miydi? Hayır.

1- Ödev (obligation) şahıstan kaldırılamaz (irréductible) bir duygu, onun vicdanının orijinal bir verisidir; şahsî ahlâkı bir çeşit lüks yapmak, bireyin biricik iradesine kendini kabul ettiren fiillerin zorunlu özelliğini tanımadır. Bu duygunun sadece bir “tabu” olduğu, yani iradeyi durduran sosyal

1 Yapılan bu çeviri, Jacques Chevalier'nin, Leçons de philosophie, tome II, Paris 1946 isimli eserinde s.546-562 yer almaktadır.

kaynaklı bir haya olduğu söylenecek mi? Fakat ahlâklılığın bizzat ruhu olan kendini kurban etme, adama gibi kahramanlık fiilleri bir haya (scrupule) ile açıklanamayacaktır.

2- Ayrıca böyle bir sistem, ahlâkın temelini ve amacını tanıımıyordu. Ahlâk, kişi, onun ödevleri ve hakları üzerine, onları Kuran ve onları güvence altına alan'la orantılı olarak, kurulur; onun amacı şahsiyetin gelişmesidir: Sosyal ahlâkın kendisi, ve bütünüyle toplum, sadece bireysel ahlâkın, veya daha tam olarak şahıs ahlâkının gelişmesini amaç edinir, ve *bu ise, sosyal gelişmenin mihenk taşı olan birey ahlâkının ilerlemesidir.*

3- Bizim birey ve bireysel ödevler anlayışımızın, *bireyin bizzat kendini aştığını, yapmadığı ve bozmadığı yüce eğilimleri kendinde ihtiva ettiğini, onun ne bizzat kendi yasa koyucusu, ne de özel amacı olmadığını, fakat onun kendinden daha büyük ve daha yüce bir ideale bağlı olduğunu ihtiva eder, ve onun ahlâkî ve fizikî hayatı Aşkın bir Varlık'a, tek yeterli olan Tanrı'ya bağlıdır.* Bu, şahsî ahlâkın bilinmediğini inkâr etmiş olmak içindir.

I- Bizzat Kendimize Karşı Ödevlerimiz

1- Vücutla İlgili Ödevler: Biz onu ne çok ne de çok az uzlaştırmak mecburiyetinde değiliz.

a) *Çileciliğin* veya Eskilerin *ılımlılık* diye isimlendirdiği bu erdemin tatbikatı, ulaşılmak istenilen ahlâkî amaç tarafından aklanıyor (se justifier): O, kendisinin egemenliği (maitrise) için kesin olarak zorunludur. Bazı büyük ruhlar, bazı olağanüstü tabiatlar, Aziz Bernard, Aziz İgnace de Loyal, Pascal, çilecilik uygulamasını, çok üstün ideale ulaşmak arzularında, çok uzağa ittiler. Fakat eğer çilecilik ve nefis köreltilmesi tam olarak meşru iseler, (fizikî gücü, zihinsel aydınlığı, ahlâkî aydınlığı, iç olgunluğu) ulaşılabilecek bir amaç için *vasıta* olarak görmek zorunludur; bu metot, bazı entelektüellerin, veya bazı Hintliler gibi fanatiklerin öğrettikleri beden (corps) aşırı derecede (outré) hor görülmesi şeklinde düşünmeye asla mecbur değildir. Dengelenmiş bir anlayış, kuvvetli bir irade, kendilerinin hizmetinde sağlam, kuvvetli ve iyi idman yaptırılmış bir vücut gerektirir. Eğer denge vücudun zararına bozularsa ruh (esprit) onun acısını çeker. Bunun içindir ki Juvénal bu tapınmanın (prière) tanrılarına başvuruyor, “ki onlar insana aziz bir bedende aziz bir ruh versinler”, mens sana in corpore sano.

b) Fakat başka bir şekilde vücuda daha çok ayarlanarak denge, daha fena bir şekilde bozulabilir: Maalesef daha sık olarak düşülen aşırılık da budur. *Ölçsüzlük*, alkol düşkünlüğü, sefihlik ve değerden düşüren bütün günahlar buradan doğarlar, fizikî ve ahlâkî şahıs, kendi ve çocuklarının yıkımına ebedî olarak yol açmadığı zaman, daima küçülmeye çıkışı bundan ileri gelmektedir. “Polonyalı Lutosla Wski şöyle söylüyor: Sadece cinsel tutkularında hür olanlar toplumun efendisi ve koruyucusu olabilirler.” Gerçekten başaran, ve hayatında bir şeyler yapan insanlar, o kadarda, onları ihtiva eden zeki insanlar değildirler. Ayrıca tabiplerle, temizlik uygulamasının sadece avantajlara sahip olduğunu ve hiçbir uygunsuzluğa sahip olmadığını biliyoruz.

c) *İntihar*, Stoahılar böyle düşünmelerine rağmen ayıptır, çünkü o, insan şahsiyetini yok ediyor (KANT); intihar bizzat kendimize karşı, minnettar (débiteur) olduğumuz topluma karşı, yaratıcı ve alın yazımızın efendisi olan Tanrı’ya karşı ödevlerimizi çiğnemedir. İntihar ne hayattan iğrenmeyle, ne tutku ile, ne de şerefsizlik korkusuyla haklı gösterilemez. Cesaret eylemi olmaktan çok uzak intihar, rekabet olarak (comme le duel), bir korkaklıktır (lacheté). (Uygulaması, eskiden olduğu gibi, eğer “Tanrı’nın yargısına” inanılırsa ancak açıklanabilecek olan rekabet (duel) bu anlamda, barbar bir adaleti kabul eden, toplum görüşü önünde titreyen, sahte bir şeref görüşüyle oluşan ve en kötü ahlâkî eksikliklerden biri olan “insana saygıya” boyun eğen insanın korkaklığıdır.)

İntihar, çöküş çağlarına aittir, bu aile ahlâkının ve sosyal ilişkilerin, dinî duygunun ve ödev duygusunun en gevşek olduğu toplumlarda vardır, orada en fazla intiharlar bulunur. Durkheim’in intihar üzerine yaptığı anket kesin olarak ortaya koydu ki Brötanya ve İspanya gibi eski köylü, aile ilgili ve Katolik geleneklerin ülkeleri, intiharın en az olduğu, ve Saksonya (Saxe) gibi endüstri ise intiharın en çok olduğu ülkelerdir.

Ayrıca intiharı, kutsal bir nedene kendini gönüllü olarak adamayla, kahramanlıkla ve şehitlikle karıştırmamak gerekir: Görevin seyrini hiç geciktirmemek için kendi hayatını arkadaşlarınınkine adayan Scott’tan Pôle Sud’a bu arkadaşlığa, veya vatanın yüce menfaatlerinde, kendi güçleriyle sıçrayan şeflerle korudukları köprüyle, veya deniz altında yönettikleriyle, haklı olarak hayran oluyoruz.

2- Ruhla İlgili Ödevler: Ruh (âme) üç güce sahiptir: Kalp, zekâ, irade.

a- Duyarlıkta ne çok (Epikür’ün zevk ahlâkı gibi), ne de çok az (Stoahılar ve Kant gibi) ayarlamak gerekmez. Kalbin zeka tarafından aydınlatılıp rehberlik

edilmeye ve irade tarafından kuvvetlendirilmeye ihtiyacı vardır, kötüye kullanılmış veya yanıltılmış olmak riskine koşmaksızın, ve bizim davranışımız kolayca yoldan çıkartılmış olabilecektir. Fakat bize aşk ve atılım veren odur: Vauvenargues, büyük düşüncelerin kalpten geldiğini söylüyor; asil düşünceler, ve doğru düşünceler ondan gelir, Pascal'ın ifadesine göre, bir çok şeyler ve her şeyin en önemlileri “kalbe karşı duyarlıdırlar” ve “aklın bilmediği kalbin bu akıllarına (raisona) karşı duyarlıdırlar. Eylemi destekleyen ve onu neşeli ve verimli kılan kalptir. Eğiticinin, üstadın, şefin belirleyici ayırt etme ruhunu veren, tam formu altında azizin imtiyazlı (privilège) özelliği olan bu aşktır: Zira aşk (amour) *ayırt eder* ve aşk *birleştirir*. Bunun içindir ki Augustinus'un ilkesi şu idi: *Ama et fac quod vis*. Her şeye yeten sadece bu aşktır, davranışımızın, fiillerimizin ve faziletlerimizin kaynağı olan bu aşk, vücut isteklerine bağlı olan ve tutku halinde alçalmak için özel objesi etrafında dönmeye ve son derece kolay teşebbüse kendini terk eden **açgözlülüğün** veya doymazlığın **aşkı** değildir. Bu, sevmeye tek layık olan şeye, Tanrı'ya ve Tanrı'daki her şeye bağlanan *Tanrı aşkıdır*. Gerçek olarak sevmek, bizzat kendini unutmak ve kendini vermektir, bu kendisi için değil, Onun için başkasını sevmektir. Sadece Tanrı böyle bir aşka layıktır.

b- *Zeka*, bizi duyarsızlaştırıyor (dessécher) ve özümüzü bozuyor bahane-siyle özel (exclusif) bir şekilde geliştirilmiş olmak mecburiyetinde değildir: O, özel nedenlerle bütün tezleri, şuura ve akıla en zıt olsalar bile, doğrulayan (justifier), ideolojiden, gerçeğe ve hakikate düşman lafçılıktan hoşlanan, ve yapılacak bir şeyin varlığı söylenildiği zaman yeterince yapıldığına gönüllü olarak inanan zihniyetten (intellectualisnu) daha kötü bir şey yoktur. Fakat diğer taraftan zekâmızı geliştirmek mecburiyetindeyiz. “İnsanın büyüklüğünü düşünce yapar” diyen Pascal şöyle devam ediyor: “İnsan, sadece tabiatın en zayıf kamışdır, fakat bu kamış düşünen bir kamış (roseau) tır... Bütün saygınlığımız o halde düşünceden ibarettir. Bizi kaldırması gereken bura olup, dolduramadığımız süre ve boşluk değil o halde iyi düşünmeye çalışmalıyız: Ahlâkın ilkesi işte budur.” Yargının, düşüncenin formu olarak anlaşılması, *eğitimi*, o halde bir ödev ve üstün bir şeydir, ve zorunlu eğitim üstün sonuçlar doğurur, ama bir şartla: Bu da onun devamlı *sağduyunun* (bon sens) kontrolü altında kalması ve *eğitimden*, yani kalbin ve karakterin oluşumundan (formation) ayrılmamasıdır, faydalı olmaktan daha zararlı olmamasıdır. Rablais

şöyle yazıyor: “Şuursuz bilim ancak ruhun yıkımıdır”: ve öyle ise bu, ruhla yönetilen insanın tamaminin harabe haline gelmesidir. Rousseau’ya karşı bu şu demektir: Bilgi, bilgelik için faydalıdır. Bilgi ister yalın (sobre), ve isterse Gerçek olan amacına uyarlanmış olsun, bize reelle ilişkiyi ve reelin *tadını* (saveur) verir. Gerçek olarak bilende veya bilmeye çaba sarf edende, zihinsel faziletlerin en kıymetlileri olan utangaçlık (modestie) ve alçak gönüllülük (humilité) birleşirler: Zira Pascal şöyle diyor: “İnsanın bilebildiği her şeye şöyle bir göz atınca, hiçbir şey bilmediğini bulan büyük ruhlar, tarafı oldukları aynı cehalette karşılaşır; fakat bu, bizzat kendini bilen bilgice bir cehalettir.” Ayrıca eğer her şeyin temelini ahlâk olduğuna inanıyorsak, olumsuzluğun, hürriyetin, İyilik (Bien)’in ve Tanrı’nın Gerçek olduklarına inanıyorsa, bilimdeki ilerlemelerin idealimizi ve ahlâkî inancımızı yıkmasından hiçbir korkuya sahip olmayacağız; Leibniz’in dediği gibi “Tanrı’dan uzaklaştıran sadece noksan ilimdir, ilmin fazlası oraya yeniden getirir.” O halde insanın ilk zihinsel ödevi “bizzat kendisiyle sadakat (Shakespeare), zihnin doğruluğu, gerçeğe sadakattır.

c- *İradenin* erdemi *cesarettir*: Ne hayvanî cesaret, ne gevezelik, hatta ne de basit yüreklilik, fakat ahlâkî güç, itaat etmeyi ve manevî bir ideal önünde eğilmeyi bilen, yaşama nedenlerini orada bulan insanın iradî disiplinidir, ve eğer gerekirse ölmenin nedenidir. Karakter gücü, insanın en değerli erdemidir, ve o, kardinal Mercier’in güzel bir ifadesine göre gücün bütünlüğü olan, tatlılıkla (douceur) tabî olarak birleşir. Bu, özellikle elinde savaş düzenine girmek fırsatı bulunan askeri hayatta var olur, onun tam saflığında ve tamlığında coştığı yer burasıdır. (André BRIOUX’nun güzel kitabı *Souvenirs du temps des morts*) (Ölümler Zamanın Hatıraları) Fakat askerin cesareti, ve fedakarlık ve özverinin (sacrifice) en yüksek derecesine ulaşan şehidin cesareti, cesaretin tek formları değildirler. Daha az yüce, ama daha az değerli olmayan, günlük basit erdemlerin ve devlet görevinin uygulamasından, ve bizzat kendi üzerine nüfuzun (empire) devamlı uygulamasından ibaret olan başka bir cesaret de vardır: Zira böylesi de hürriyetin şartıdır.

İrade düşüncemizi yönetmek mecburiyetindedir: “Değirmenin taşı alta konulmuş olan buğdayı ancak öğütecektir. O halde hafızamıza, saf ve tabî olan hayalleri koyalım ve hangisi olursa olsun hayalimizin çalkantısı, doldurmuş olacağımız objelerin saf ve ince cevherleri ancak zihnimize (esprit)

yeniden gelecektir.” (Bossuet.) Yine, Pascal’ın derin görüşüne göre mademki “zihin (esprit) kadar otomatiz” ve “iç erdemlere dış alışkanlıklarla alışılıyor” bu, “makineyi katlama” iradesine aittir: “İradesiz adamı (automate) eğen ve düşünmeksizin ruhu (esprit) sürükleyen” davranışın, jestlerin, âyinlerin, geleneğin önemi buradan gelir (cf. f. Chevallier, Pascal, p.284-291). Nihayet irade bütün hayatımıza yol göstermek mecburiyetindedir. O, enerjisinin ilkesini ıstıraptan ve deneyden alan aksiyonu emredendir, nihayet o, dış etkilere karşı hareket eden, veya onları üstün bir amaç için kullanandır. Bizzat kendimizle ve kendimizin bu yavaş biçiminde, şahsiyetimizin ve özgürlüğümüzün gücünün şuuruna sahip olmak, fakat aynı zamanda alçakgönüllülüğü korumak mecburiyetindeyiz. Zaten gerçek *alçakgönüllülük*, var olduğu şekliyle, gönül eğiliminden gelen büyüklüğü ile, kendini adadığı ve kullandığı nedenin büyüklüğünden, zayıflıkları, sınırları ve yetersizlikleri ile gelen şahsiyetimizin şuurudur; bu, bize toplumdan, aileden ve Tanrı’dan gelenden daha iyi kendimizi tanımadır. Bu şuur, egoizmi ve özel ruhu (esprit) öldürür (Aziz François d’Assise). O, bizi kendini beğenmişlikten ve en kötü düşüşümüzü hazırlayan ve güce muvafakat edildiği zaman genel olarak korkmaya ait olan gururdan korur (Quos vult perdere jupiter dementat), - zira bilgelik, “seleflerinin çizmelerini giyerek” alçak gönüllülükle ve küçüklükle (petitement) başlamaktır, - ve o zaman oraya yerleşilir, - zira Roche Tarpéienne, Capitole’e yakındır, ve teşebbüs daima övgüler düzmeye yakındır, bize yetmesi gereken şey, kendimizi, zayıflığımızı kendimizde hatırlayarak, bizi hatırlamaktır. Nihayet bu alçak gönüllü erdem tabîi olarak, onu aşan amaçlarında şahsın basit bağlılığı olan *cömertlik* ile birleşir, zira Descartes şöyle diyor, “bu biçimde cömert olanlar tabîi olarak büyük şeyleri yapmaya taşınırlar” öyleki “en cömert olanlar en mütevazî olmak geleneğine sahiptirler” (Traité des Passions, 155-156). Bu, kendinin (so:) gerçek şuuru bize her şeyde, olgunluğu araştırmayı öğretiyor, ve hatta, Ravaisson’un ifadesine göre, “olgunlukla başlamak” da, çok yüksek hedeflememek, ne küçük çabaları, ne de basit görevleri küçük görmemek şartıyladır. Aziz Thérèse, *Château Intevicur* isimli eserinin sonunda şunları yazıyor: “Bazı kere şeytan (démon) bize, Tanrımızın (Noture-Seigneur) hizmetinde mümkün, şeyleri bir tarafa bırakan, imkânsızları şiddetle arzu etmiş olmaktan memnun olmamız için, bize yüce arzular ilham ediyor. O halde şöyle diyeceğim: Bu dünyada İyiliği yapmayı amaçlamayın, onu yaşadığımız top-

lumda şahıslara tatbik etmekle yetininiz. Bu eser onu gerçekleştirmeye mecbur olduğunuz kadar değerli olacaktır. Tanrı, eserlerimizin büyüklüğünü, onları kendisiyle gerçekleştirdiğimiz aşktan (amour) daha az görür.” İnsan için, sonuçla meşgul olmaksızın, yaptığı şeyi iyi yapmak yeterlidir. Jeanne d’Arc şöyle diyordu: “Savaşacağız ve Tanrı bize zaferi verecektir”, onun yargılarını hatırlatan, insanî bilgeliğin tamamını içinde taşıyan bir eski sözde şöyle deniyor: Kendine yardım et, Tanrı sana yardım edecektir. Bu, fiillerimizin ruhu olan yüce *ümit* erdemidir. Zira, ünlü bir söze göre, eğer direktmek için başarmak zorunlu değilse, şöyle diyeceğiz, teşebbüs etmek için, cesaret etmek için, *bir şey* istemek için ve onu *devamlı* istemek için, gerçek iradeyi, belirleyen durdurma ve atılım gücü ile, o zorunludur.²¹

Sonuç: İnsan alın yazısının sorumlusu olmak mecburiyetindedir. Bütün insanlar için ideal, Corneille’in kahramanının idealidir: “Ben, kendiminki gibi evrenin de efendisiyim.” Ve insan sadece dünya ile ilgili alın yazısının değil, *ölümsüz alın yazısının* da sorumlusu (artisan) olmalıdır, çünkü (puisque) Pascal’ın ifadesine göre insan sadece sonsuzluk için var olur, ve onun anlamını, değerini ve insan hayatına adanmasını sadece öbür dünya verir (cf.J. Chevalier, *Lavie morale et l’au-de là*). Bu ölümsüz hayata (destinée) bilerek hazırlanmalıdır:

1- Hayat bir anlama sahiptir ve her birimizin gerçekleştirilecek bir görevi vardır.

2- Görevimizle (mission) belirlenen bu anlamı buluyoruz ve onu kısmen irade ile yapıyoruz: Zira insan karakteriyle olduğu kadar zekası ile de büyüktür, ve fiillerimizin değeri ağırlıklarından daha az hacimleriyle ölçülür, onları aşkla (amour) gerçekleştirdiğimizi söylemek istiyorum.

O zaman, olgunlaşma olan üstün bir amaç için bütün yeteneklerimizin ahenkli gelişmesini elde edeceğiz. Şahsî ahlâkın en yüce ilkesi, İncilin temel kuralıdır: “Semavî Pederinizin kusursuz olduğu gibi kusursuz olunuz.” (math., V, 48.) Saf ideal, insan için yetersizdir; onun gerçekleşmesi gerekir: Dostluk, bir dost ile karşılaştırmada, az bir şeydir. Düzen şefte somutlaşır. İyi-lik (Bien) veya İdeal insanın kalbini dolduramaz, sevecek ve tapacak bir Allah

2 İradenin temel belirleyici iki niteliği, - durdurma ve atılım, yasaklama ve itikleme, - bu isme değer bütün şeflerde, Turenne ve Condé, Joffre ve Foche, sadece bu dört isim ancak sayılır, değişebilir dozlarda bulunur. Turenne ve Condé, Joffre ve Fouche.

gerekir. Böylece bizzat kendimize karşı ödevlerimizin sonu, *Tanrı'ya karşı ödevlerimize* varır: Tanrı'ya karşı ödevlerimiz, öteki ödevlerimizin temeli ve düzenleyicisidir.

Diğer taraftan şahsın olgunlaşması olarak, bütün ahlâkın amacı, sosyal oluşturmaktan ve *benzerlerimize karşı ödevlerimizden* ayrılmazdır, aksiyon ve pratik olarak, “özellikle sosyal bir fonksiyondur, ve zaten başkalarına iyilik yaparak gerçekleşir, bireysel ahlâk ve sosyal ahlâk birbirini içerirler, ve birincisini ikincisi olmaksızın kucaklayamayız; böylece tabii olarak bireysel ahlâktan dinî ahlâka ve insan eyleminin geliştiği ve tamamlandığı sosyal ahlâka geçeriz.

II. Allah'a Karşı Ödevler³¹

1- İnsanın Allah İle İlişkisi:

Ahlâkî mecburiyet kavramı diğer bütün öteki zorunluluklardan, tutkuların bize zorladığı zorunluluklar kadar dışarıdan bize gelen birçok zorlamalardan ayırt edilir. Bu son ikiden kaçılabilirse, onlar terk edilir; fakat ahlâkî zorunluktan kaçılmaz: O ihlâl edilebilir, o bütünüyle kalabilir, veya en iyisi o hâlâ daha kuvvetlidir, zira ayrıca daima bizi zorlayan ahlâkî yasanın gerçekleşmesi, bu yasanın ihlâlinin tamirini gerektirir. Ahlâkın bu belirleyici özelliği, ödev kavramı,- bizzat en büyük Grek düşünürlerinin kendisine erişemedikleri kavram (onlar asla “uygunluk” “*de on, officium*” kavramını aşmıyorlar) – bizim asrımızdan önce sadece Yahudi toplum tarafından bilinmişti. Bu da gerçek, şahsî, ve yarattığı dünyadan farklı olan Tanrı'nın bilgisi sayesinde. Gerçekten iki kavram ödev, onun zorunlu gücüyle anlaşılabilir olamaz, ve ödevin gerçek temeli, eğer ahlâk yasasının özgürce doğru ve güzel Koyucusu'na (Auteur), bağlanırsa, son derece sağlam bir şekilde birbirine bağlıdır.⁴² Hristiyanlığa tamamıyla girmiş, medenileşmiş toplumlarımızda, bilmeseler veya onu inkâr etseler de, bu bilgiler bize, çocuklukta alınmış eğitimden geliyorlar. Fakat aklını iyi kullanan bir insan, bizzat kendini sorguya çekerek ve yerleştiği ortamı düşünerek, Platon ve Aristoteles'te olduğu gibi, hatalar ve kaçınılmaz eksikliklere rağmen, tabii ahlâka uygun bir kavram oluşturabilecektir. Platon Théétète (I,6 B) isimli eserinde şunları yazıyor: “Bu dünyada (demeure ter-

3 Bu başlık, Aziz Vincent-de-Paul'un Mission papazı, Peder Pourget'nin basılmamış notlarından, kısmen alınmıştır. (Cf.J. Chevalier, Cadences, p.126 s.q.Jean Guitton, portrait de M.Pot.get, N.R.F.)

4 Bunun içindir ki Jules Ferry haklı olarak, basit halk ilkokullarının programlarına Tanrı'ya karşı görevleri yazmıştır (18 Ocak 1887 kararı). J.Chevalier- Leçon de Philosophie II.

restre), adalet ve bilgelikle bağdaşan azizlikle, kendimize bağlı olduğu oranda, Tanrı'ya benzemek için çaba sarf etmekten kaçmak mecburiyetindeyiz.” Yasaların IV. kitabında şöyle yazan yine odur: “Her şeyin ölçüsü olarak düşünülmesi gereken insan değil Allah'tır.” Bu şunu gösterir: Akıl sadece kendi güçleriyle çok yükseğe, ilkeye ve ahlâkî hayatın amacına kadar yükselmek kapasitesindedir. Eğer akıl tek başına problemin tam çözümünü keşfedemiyorsa, gerçek şu ki dünya yaratılmayla Tanrı'dan geliyor, bununla beraber o, bir defa açılanmış teoremin hakikatini gösterebiliyor.

Gerçekten, sessizlikte ve iç hayata dalışta, bizzat kendisinin karşısına konulan insan kendi içinde, eğilimleri ve onları sonsuza taşıyan, bireysel ve sosyal insanın değerini bağladığını iyi hisseden mutlakı isteyen bir gelişmeye elverişli bilkuvve mevcudiyetleri tespit etmeyi unutmayacaktır. Kendinde var olan bu objeye uygulandığı için insan, gerçek açıklamayı bulmak için, kendinden çıkması gerektiğini, bu dünyadan çıkması gerektiğini açıklıkla görür: Zira ne ben, ne de dünya kendi başlarına yeterlidirler ve onlar, tamamıyla kendinden önce gelen kendi eserinden farklı, gerçek Tanrı'nın, tek başına kendine ve her şeye yeten aşkın Varlık'ın kavramıyla ancak anlaşılır hale gelebilirler. Çağdaşlarımızın büyük çoğunluğunun, panteizmle agnostisizm'in ateizme eşit olduğunu düşünmelerine rağmen, böyle bir Varlık'ın varoluşu, ne bizim dışımızda ne de tanıma yeteneklerimizin üstündedir. Ön yargılardan uzak olan için – ayrıca bunu göstereceğiz⁵¹ – öz aklını inkâr etmeksizin Tanrı'yı inkâr edemeyeceği kesindir. O halde sonsuz olarak bizim üstümüzde aynı zamanda içimizde hazır olan, ve ona benzediğimiz için, bağımlılığın kaçınılmaz ilişkilerine sahip olduğumuz, ahlâkî Varlık vardır. O halde O'na karşı zorunlu olarak ahlâkî ödevlerimiz vardır, ve şunu da söylemek gerekir ki bu ödevler ilk sıraya geçerler hepsi de en kesin ödevlerdir. Zira benzerlerimize karşı ödevlerimiz oraya bağlıdır, ve onlar da O'na bağlıdırlar: Gelecek aşkı ancak Tanrı aşkıyla gerçekleşir (Math., XXII, 37-40). Bergson'un dediği gibi, büyük mistiklerin hayalinde, insanlığı sevmek mecburiyetindeyiz, bu Tanrı arasında ve Tanrı ile (Deux Sources, P.249). *Ölümler Hakkında Mülakat* isimli eserinde Malebranche haklı olarak, toplumumuz bağının sadece Tanrı olduğunu gözlemliyor, çünkü gerçek toplum zihinlerle gönüllerin uyumudur, ve “zihinlerin

51 Metafiziğe bakınız: Dieu et la Théodicée.

(esprits) uyuşumu (accord), değişmez hakikatin açık görüşüne, kalplerin ve tükenmez büyük mutluluğun uyuşumuna bağlıdır”. Zaten Tanrı’ya karşı şahsî ödevlerin gerçekleşmesi saf olarak bireysel değildir: O, dinî bir toplumdaki ayrılmazdır, sivil toplum onu tanımak ve saymak mecburiyetindedir. “Laisizm” ve “liberalizm”in, iddia etmelerine rağmen, akıl ile tanınmış olan Tanrı toplum için zorunludur ve Devlet tarafından da tanınmaya mecburdur. Bizzat kendimize karşı ödevlerimize gelince, mecbur olma uygunluğunu kendi içimizde bulamayız, ve bu uygunluk noksanıdır: Fakat eğer birbirimize, hakikat olan şey, bizi gelişmiş değil, gelişebilir yapan, ve eserlerinin tamamlanmış kalmasıyla bize sadece ıstırap çektiğine *Tanrı’nın bir şeyi* gibi bakarsak, Tanrı’nın bizim hakkımızdaki tasarısını (dessein) geliştirerek, Tanrı’nın bize belirttiği amaca ulaşmak için çaba sarf ederek kendimizi tamamlamanın kesin ve mutlak bir zorunluluğuna sahip oluruz; ve bu kendimize karşı ödevlerimizin tümünü (ensemble) oluşturan şeydir, çünkü (puisque) Tanrı, kendimizi hür olarak oluşturmak (créer) şerefiyle bizi donattı, bizde asla noksan olmayan kendi yardımıyla yetenekli kıldı, öyle ise bizzat kendimizi tamamlamak mecburiyetindeyiz.

O halde ahlâkî emir (ordre) ödevlerimizin dayandığı ahlâkın tam objeleri ilkin Allah, sonra bizzat kendimiz, ve daha sonra da hem cinslerimizdir. Allah’ı kabul etmeyen için bu obje benzerlerimizle karşılıklı ilişkilerimize, doğrulamalarında ve gerçek ve hakiki temellerinden yoksun, gelenek, yasa ve görüşlerle (opinion) belirlenmiş ilişkilere indirgenir.

2- Hak ve Ödevin Biricik Temeli Allah’tır.

Ahlâkî yasa, en azından ahlâkî düzene ait olan, akıl ve hürriyetle donatılmış olan iki varlık arasındaki ilişkileri düzenler (établit): Bu varlıklardan biri haklara, ve diğeri ise birincinin hakları üzerine kurulmuş ödevlere karşılıklı olarak sahiptir; o halde haklar ve ödevler açık olarak bağlantılıdır. Bu ortaya konulunca, ödevin haktan daha mutlak olamadığı ve hakkın (droit) ona sahip olan varlıktan daha sürekli olamadığı açıktır. Bu nedenle *tabiatı gereği* sadece Allah mutlak haklara sahiptir ve sahip olabilir. Yaratılışları gereği değişir olan diğer bütün varlıklar ancak, eğer Yaratıcıları onların ebedî alın yazıları olarak değişmeyen bir şeyler koymuşsa mutlak haklara sahip olabilirler. Mutlak haklar, yalnızca mutlak ödevler kurdukları için, sadece Tanrı,

böyle ödevleri impoze eder, ve ona karşı bütün ödevlerimiz bu tabiattadırlar: Hiçbir şey bizi onları gerçekleştirmekten muaf tutamaz. Üstelik Tanrı her birimize, eğilimlerimizi kendi yerine koyarak varlığımızın tam gelişmesi olan, tabîî bir amaç ayırdı, ve toplumda ve Tanrı'nın bizzat kendisiyle karşı karşıya, yani tüm diğer bütün amaçlarımızın gerçekleşmesine yardım eden ve gerçek insanî amaç olan faziletin pratiğinde, *insanî* bir yer edinebilmemiz için mutlak olarak kaçınılmaz olan ilişkide hiçbir şekilde engellenmemiş olmak hakkına sahibiz. Buradan şu sonuç çıkar ki mutlak ödevi sadece Tanrı kurar, kendisine karşı sahip olduğumuz ödevleri de O kurar, hür iradesiyle diğer bütün ödevler için, bu anlamda, Tanrı tarafından hür olarak bir defa yaratılmış dünya, ahlâk yasası aralıksız olarak her şey üzerinde etkisine sahiptir, ve bu, şeylerin (cho-ses) tabiatındandır, zira dünyanın Yaratanı (Auteur), yerleştirdiği düzeni, bu düzen hür olarak bozulduğu zaman, yerleştirmemeye muktedir olamaz.

3- Ebedî Yasa:

Bununla beraber, bu, ne Tanrı'nın tam gücüdür ne de ahlâkî yasanın ilk temeli olan keyfî iradesidir: Aksi halde bu yasa ancak özel bir vahiyle (révélation) bilinir, ve tabiat üstü vah'yin, tabîî ahlâk yasanının temeli olduğunu (mevcut olmayan şey) kararlaştırmak gerekecektir. Oysa o, bu hususta temel değildir, ne var olan her şeyin yaratıcı ve var edeni olarak Allah'ın temel olduğu düzende, - ne de aklın, vardığı sonuç çıkarmaların ortaya koyduğu (etabli) Tanrı, böylece bu hayattan itibaren, öğünülecek çok mutlu yolun doğrudan bilgisini açan bilgi düzeninde (I. Cor., XIII, 12) bizim için anlaşıl-maz olan Tanrı'nın, ahlâkî yeteneklerimiz ve tüm varlığımızla tam birliğini gerektiren bilgi ve bu dünyada ancak tohum (germe) halinde sahip olduğumuz (I. Jean, III, 9) yüce İyiliğin (Bonté) ifade edilemez bağışıyla, uzaktan fakat gerçek katılımı (2 Petr., I, 4). Fakat tabîî fiil, içerden güzelleşmiş tabîî fiildir: O halde o, tabiatüstü ışığın, tabîî ışığı önceden varsaydığı gibi, onun verilerini ve sonuçlarını, veya aşının yaban bitkisini önceden varsaydığı gibi var sayar.

Gerçekten, Aziz Augustinus'tan beri, aklın tabîî ışığı ile şuurlarımızda belirmiş ebedî yasa olarak isimlendirilen tabîî ahlâk yasası, Tanrı anlamında, en yüce Akıl (Raison) olarak belirlenmiştir, yaratıklarla sonsuz şekillerde taklit edilebilen ve katılabilen Tanrı, tamamen hür olarak, onu özünden seyrederek, bu biçimlerden birini seçti, ve onu güncelleştiren (actualiser) dünyamızı,

nedenlerine kadar çıkan tecrübeyle bilinir yaptı. Bu dünya, gerçekten, açık olarak zekânın eseridir, böylece açık düzensizlikler altında hüküm süren ve daimi hareketiyle sabitliğini sürdüren gerçek düzeni belirler. Bu aynı dünya, istisnasız bütün varlıkların yöneldiği ve teneffüs ettiği sahip oldukları varoluşta sonsuza dek kalmakta, tanık olarak iyiliğin veya iyi yürekliliğin eseridir. Bu varoluşun delili güzeldir.

Oysa ebedî yasa veya tabiî ahlâk yasası, genel olarak tek bir ilkedden (précepte) özetlenir: *Düzeni korumak gerekir*, yani her şey, tabiatın veya daha iyisi Yaratıcının ona belirlediği yerde ve düzende devam etmeli ve terk edilmelidir. Böylece akranlarına karşı asil bir sadeliğe, üstlerine karşı saygıya ve altlarına karşı iyi yürekliliğe, iyilik yapanlara karşı minnet borcuna, herkese karşı bağışlayıcı ve merhametli olmak gerekir; Böylece ölçüsüz bütün tutkularından sakınmak gerekir, ve meşru tutku uygulanarak, başkalarının haklarına saygı göstermek ve ahlâkî yasaya saygı göstermek gerekir yoksa bizi alçaltma, bizi değerden düşürme, hatanın layık olduğu cezaya bizi yaraşır, günahkar kılar, ödülün, bozulmuş düzeni yeniden kurması gereken iyi fiili takip etmesi gibi, İlâhî Mutlak İrade burada müdahale ediyor, fakat mutlak kudret sadece, yanlıgısız Zeka'nın, günahsız İradenin ve tam Aşkın kararlarını uygulatıyor.

O halde tabiî ahlâk yasası temel olarak sadece, kavramı bizim için baskı, ve aşağı yukarı zorlama olan ilahî mutlak kudrete sahiptir. Böylece kurulmuş bir yasadan korkabileceğiz, ne ona saygı göstermekten, ne de onu sevmekten korkmaya muktedir olmayacağız. Fakat tabiî ahlâk yasası, düzen ve akıl, iyi yüreklilik ve aşk, ve her şeyin üstünde adalet ve hakseverlik yasasıdır. O halde ahlâk yasasının saygıya, aşka, büyük hayranlığa layık olduğu söylenebilir; kısacası o aziz bir yasadır. Bunun yazarı (Auteur) ve onun, tek yazarı, onu mutlak olarak zorunlu kılarak, mutlak ödevi kuruyor: Aksi halde insan kendini yönetmek için artık sadece kendi öz iradesine sahip olacaktır, yani aşağı yukarı daima kapris, ve daha doğrusu sitenin yasası son çare olarak adalet ve azizlik üzerine kuruyor, *justum et jussum, sanctum et sancitum*.

4- Sadece Allah Ahlâk Yasasını Onaylar

Çağdaşlarımızın çoğu, Madam Guyon ve XVII. asrın dingincileri (quiétistes) ile uyum halinde ahlâkî yasanın bir müeyyideye sahip olmasını kabul etmiyorlar. Onlar, iyilik bizzat kendisi için yapılmalıdır ve hiçbir şekilde ödül amacıyla

yapılmamalıdır diyorlar; kötülükten bizzat kendi sebebiyle kaçınılmalıdır asla ceza korkusuyla değil. Bütün Katolik teolojicilerin ifadesine göre kesin olarak, ceza nedeniyle ancak kötülükten kaçınmak, veya iyiliği sadece ödül için gerçekleştirmekten sorumlu olunur: Ceza korkusunun veya ödül ümidinin kınanılacak olmaması için, bazı daha yüksek motiflerin beraber bulunmaları, fiil ahlâkının ve onu gerçekleştirenin kesin olarak ahlâkî olgunlukta birbiriyle ölçüşmeleri gerekir. Böylece filozofların ve “saf aşk” problemini etüt eden, Bosuet, Malebranche, Leibniz gibi filozoflar, iyiliğin bizzat kendisi için yapılması ve sevilmesi gerekir dediler, fakat hiçbir şey insana, iyiliğin layık olduğu ödülü arzu etmesini yasaklayamaz, ve her halükarda hiçbir şey onu devreden çıkartmaya müsaade edemez, çünkü eşyanın tabiatında ve bizzat ahlâkî yasadan itibaren ödül gerçekleşmiş iyilikle bir benzerliğe sahiptir. Gerçekten bizim karşı konulmaz adalet içgüdümüzün sadece uzaktan fakat çok gerçek yankılı zayıf bir noktası olan ebedî Yasa (Loi éternelle), yasaya sadakatle gerçekleştirerek asilleşeninki ve ona yavaş yavaş bir şekilde tecavüz ederek değerden düşmüş olanın aynı değere sahip olması, bu ve diğer hayatta aynı şekilde incelenmiş olsun, ancak kabul edilebilir. O halde iyiliğin gerçekleşmesi ödülünü devreden çıkarmak, saçma bir şey olacaktır, çünkü adalete ve yüce Akla zıt olacaktır. Mümkün yasaların ve müeyyidelerini kendileriyle beraber götürmeyen insanî yasalarımızın tersine, yüce yasa, mutlak adaletin yasası, özel müeyyidesini bizzat kendinde ihtiva eder (enfermer), ve her birinin fiillerine göre incelenmiş olmasını ve hür olarak konulduğu yere yerleşmiş olmasını ister. “Bağımsız” denilen ahlâk ile, yasa ile mecbur olmaksızın ve bu hususta ödül kabul etmezsiniz, iyiliği hür bir şekilde yaparak daima tam olunacağımı iddia etmek, ahlâkî iyilikte, ödev olan esas belirleyiciliğini (caractéristique) kaldırmaktır, ve ahlâkî yasayı, ahlâkî yasanın iyiliğin neden ibaret olduğunu bilmediğini söyleyerek bizzat ahlâkî yasanın kendisini eşit olarak yıkmaktır.

5- İlahî Yasa, Aklın Özerkliğini Yıkmak Veya Onu Bozmaktan Çok Uzak, Aklın Özerkliğini Kuruyor.

Kant’ın ardından birçok zekâ (esprit), özgür olduğu için aklımızın, yasa veya dışardan ilke kabul edemediğini tasdik ediyorlar. Oysa burada hâlâ bir yanlışlık yatıyor. İnsan tabiatı gereği düşünen olduğu, ve dolayısıyla hür olduğu için, güç gibi kaba bir yasa ile yönetilemeyecektir: O, akla uygun olarak yönetilmek

mecburiyetindedir. Fakat bu, *bizim* aklımız değildir, bu bizi yöneten veya bizi yönetmesi gereken akıldır: Ve bunun içindir ki yabancı bir aklın nasihati veya ışıkları, aklımızı bozmaktan çok uzak iyi yapılmış bir yasa, yani mümkün olduğu kadar uyumlu bir yasa olmasında ona son derece yardım eder. O zamandan beri rehberimiz ve gücümüz, yüce Akıl olan yasa hakkında konuşmak gerekme-yecek mi? Ona itaat ederek bizzat kendimize, sonsuzca bizi aşan ve kendimizi tamamlamakta, kısacası gerçek olarak kendimiz olmakta bize sadece yardım eden şeye en uygun oluyoruz. Bu Akıl sadece, ışıklarımızın miktarını ve güvenliğini (sûrté) artırabilir, aklımızın aşağı eğilimlerimiz ve tutkularımız üzerine uygulamak mecburiyetinde olduğu güçte (empire) aklımıza yardım edebilir: O işkence etmez ve sadece akla zıt güçleri, şehveti, açlık ruhunu, tatmin ve gurur ruhunu engeller, ve bizi onlardan kurtararak gerçekten bizi özgürleştirir, o bizi gerçek olarak serbest bırakır. Bunun içindir ki zorunluluğun çift karakterini oluşturan *özerklik* (autonomie) ve *yaderkliğ*in (hétéronomie), ben (moi)nin yasa ile ilişkisi halinde, *teonomide* uzlaştıkları söylenebilir, yani Pascal'ın ifadesine göre, sonsuz bir şekilde bizim *üstümüzde* olduğu için aynı zamanda *dışımızda* ve *içimizde* var olan, evrensel İyiliğin ilkesi Mutlak Varlıkta uzlaşırlar.

6- Allah'a Karşı Ödevlerimiz. Dua.

Bizzat kendimize ve başkalarına ödevlerimizin, onları şartlandıran hakikatlerle, istisnasız olarak ayrıca daima gerçekleşmesini varsayan Tanrı'ya karşı ödevlerimiz, ilk sıradaki (ordre) ödevlerimizdirler, çünkü Tanrı bütün bağışlayıcılığı ile, zayıflıklarımız ve yasaya saygı göstermemizdeki noksanlıklarımızla istiyor ki tamamen O'na ait olalım, çünkü O, tamamen O'nunla ve O'nda kuvvetlenen, olgunlaşan ve tamamlanan, dinî, sosyal, bireysel bütün erdemlerin doğrudan veya dolaylı objesidir. Bu ödevler, Katolik teolojicilerin tabiat üstü düzen üzerinde kurulmuş pozitif dinin (*praeambula fidei*) öngörüşünü (présupposé) veya temelini gördükleri tabî dini oluştururlar, - ve dinin bütün dış fiilleri onsuz, ahlâkî değerden yoksun bırakılmış ve ilgisiz bir şey olacaklardır. Böylece tabî ahlâk, Tanrı ile ilişkilerimizi ve O'na karşı ödevlerimizi ilgilendirdiğince, bize *Tanrı huzurunda* devamlı durmayı emreder, veya Leibniz'i hayran bırakan Aziz Thérèse'in söylediği gibi, "bizzat kendimizin içine girmek, orada Tanrı ile teke tek kalmak içindir, ve dünyada sadece ruhumuz ve O varmış gibi yapmaktır". O bize, Tanrı'nın bizim üzerimizdeki yardım sever ve yüce gücünü (empire), *tapma* ve *şükranla* tanımamızı emrediyor. O bize,

O'nun önünde kendimizi küçük düşürmemizi emrediyor ve bize, Hristiyanlığın Maine de Biran notu gibi (J.I., nov.1823), bizi amacımıza götürmek için, sefaletlerimizden, zayıflığımızdan yararlanmayı emrediyor, yüce bir yardımcıya tam ihtiyacımızı göstererek aziz Thérèse'in dediği gibi, kendisiyle beraber hürriyeti getiren, bizim için aşk dolu olup bizim ölçülerimizde oluşan Yüce Tanrı (Seigneur), bütünüyle Kendisine ait olmamız için ruhumuza koymak istediği bağışlar ölçüsünde ruhumuzu ferahlatıyor. Yine o bize, kendinden uzaklaştığımızı *pişman olduğu için* kendine yeniden dönmemizi bizzat kendi gücünden ziyade gücünün işareti olan sonsuz merhametinden yararlanmayı, ve Aziz François de Sales'in dediği gibi, hatalarımızı ve bizzat günahlarımızı, gurursuz olarak O'na yaklaşma vasıtası yapmamızı emrediyor. O bize her şeyin üstünde Tanrı'ya *dua etmeyi* emrediyor, çünkü en yüksek derecede tapma, "Tanrı'ya tabî dönüşün" duası olan yakarışı⁶¹ Aziz François de Sapes çok iyi tanımladı ve Aziz Thérèse de Lisieux da Aziz Bernadette de Lourdes gibi uyguladı; - bir çeşit "Tanrı dilencileri" yaptığı için bizi, ayrılmaz bir şekilde bağlandığımız ve her şeyi borçlu olduğumuz ilk Varlık'ın karşısına, gerçek yerimize koyuyor; ve o bize, Christ'in nasihatine göre, kalbimizin sırrı içinde, Tanrı'ya dua etmeyi emrediyor, bir Peder olarak ihtiyaçlarımızı açıklamak amacıyla, vücutlarımızın ve ruhlarımızın günlük ekmeğini ondan istemek, ve kendi iradesine bizi uydurmasını, bize ulaşan her şeyin bizim iyiliğimiz için olduğu güvencesiyle, ve sadece Tanrı Krallığını araştıranda her şey ayrıca verilmiş olacaktır. Nihayet, yasa – ve bu nasihat onu özetler ve onu tamamen ihtiva eder, - bizzat kendisi erdem (charité) olan Tanrı'ya karşı *erdem* emreder. (I Jean, IV, 16), ve Tanrı'ya karşı bu erdem, benzerlerimize karşı erdemden, ebedî alın yazımızın kesin kararını Yüce Yargıç ilan edecektir (Math., XXV, 31-46).

7- Tabîî Din ve Pozitif Din. Tabiat ve Tabiatüstü. Lütuf.

Vahyedilmiş dine gelince, bu ilkelerin (préceptes) uygulamasının bize layık gördüğü lütuf veya tabiatüstü yardım nedeniyle o, esas itibarıyla, insanî toplumlarda bizzat bizim için ahlâkın koruyucusudur. Dini duygunun tamamıyla zayıflaması, cehaletle ona taşınılmış olan her zarar, "tarafsızlık veya toplum-

6 Duanın etkisi, ve bazen duanın elde ettiği mucizeler hakkında, Dr.Alexis Carrel'in İnsan bu Meçhul (s.174) isimli eserine bakınız: "Genel olarak bizzat kendisi için dua eden iyileşen değildir. Bu başkaları için dua edendir. Dua etmenin bu tipi, ön şart olarak, bizzat kendinden vazgeçmeyi ister, yani çilenin çok yüksek formunu".

da suçlu olarak himaye edilen uzaklaşma ile zorunlu olarak kendini gösterir, ödev duygusunun, vicdanımızda her zaman hazır olan iç ve yüce yargıç için saygının zayıflaması ve kaybı ile, geleneklerin gevşemesiyle ve bilime, maddî ilerlemeye, en alçak ve hâlâ en pis öğelerinde insanlığa tapınışın, dinî duygunun yerini doldurmak için yapılan boş teşebbüslerden çocuklara ve alçakça boş inançlardan bahsetmeksizin karakterlerin alçalması ile olgular onu belirliyor. İnsanın dinden vazgeçemediği, düşünme gücünün (raisonnement) inancı yıkamayacağı, bilim, felsefe ve di n bu üç şeyin ve üç halin “gelişirler fakat birbirinin yerine geçemez” olduklarını, biyoloji ve tecrübî tıp mucidi Claude Bernard, A.Comte’a karşı şöyle gözlemliyor (Philosophie, ms. inédit publié par J.Chevalier, Boivin, p.10): “Kudas (eucharistie)’e inanmakta yüzü kızaran insanlar, dönen masalara inanıyorlar! Tek kelime ile insanın daima tabiatüstü bir şeye inanması gerekir. *Tanrı* kelimesinin *insanlık* kelimesiyle yer değiştirilmesi daima aynı şeydir”: Bu farklıdır ki insanlık ne insan kalbini dolduracak, ne onun eğilimlerini tatmin edecek, ne de, ancak sonsuz ve değişmez bir objenin, yani Tanrı’nın kendisi ile doldurulabilen boşluk” doldurulacaktır, diyor Pascal. “İbrahim’in Tanrı’sı, İshak’ın Tanrı’sı Yakup’un Tanrı’sı, Hristiyanların Tanrı’sı, aşk ve teselli Tanrısıdır, bu sahip olduklarıyla ruhu ve gönüldür bir Tanrı’dır, kendilerinin sefaletlerini ve sonsuz kendi merhametini dahilî olarak onlara hissettiren Tanrı’dır; gerçekte onların ruhu ile birleşen, ona alçak gönüllülüğü, neşeyi, güveni, aşkı dolduran, onları bizzat kendinden başka bir amaca yetenezsiz kılan Tanrı’dır” (Pensées, N.R.F., 602).

O halde eğer bizdeki tabiatüstünün imkânı, yalnızca tabî büyüklük söz konusu olduğu için, eylemimizin isteklerinin gerektirdiği olgu ile ispatlanamazsa, varlığımızın ve eylemimizin eğilimleri, Maurice Blondel’in şahane bir şekilde gösterdiği gibi, teklif edilmiş veya ulaşılmış amacın yüksekliği nasıl olursa olsun, son derece yüksektirler, o daima aşılmıştır ve daha fazla yaklaştıkça, kendimizi ona daha uzak hissediyoruz: O halde bizde, saf ve liberal cömertliğinin bir bağıışı ile eğer Allah bizi, kendi lütfüyle, Kendisiyle özel bir ilişki haline koymayı isterse, ancak sonsuz ile doldurulabilen alıcılık uçurumu vardır.

Böylece tabiatüstü, tabiatın eksikliklerini giderir, onu değiştirerek ve içten kutsallaştırarak ona güvence temin eder ve onu tamamlar, inişte tabiatüstü devamlılığa yönelen tabî kopukluk, bir çeşit lütufla, Pascal’ın ifadesine göre, “bir çeşit tabîliğe” dönüşür, ve insanı kendinin üstüne, İlkesi ve Amacı olan Tanrı’ya kadar yükselterek tamamlar, O’nun için kaybettiği her şeyi yeniden O’nda bulur.